

Lahden kaupunki, Sivistyslautakunta, 10.10.2023

§ 87

Valtuustoaloite: Lahden kaupunki järjestää kouluissaan opetuksenaan tietoa oppilailleen uudesta seksuaalirikoslainsäädännöstä

599/00.01.01.03/2023

Asian valmistelija / lisätietojen antaja

Palvelupäällikkö Kirsikka Saresma, p. 044 482 6409

Päätös

Päätösehdotus hyväksyttiin.

Esittelijä

Vastuualuejohtaja, Lasten ja Nuorten kasvu Jämsén Virve

Päätösehdotus

Sivistyslautakunta antaa vastauksenaan valtuustoaloitteeseen perusteluosassa esitetyn.

Perusteluosa

Valtuutetut Tuija Saloranta ja Niko Liukkonen 30.1.2023:

”Esitämme, että Lahden kaupunki järjestää kouluissaan, joko yläasteella ja/tai lukioissa ja/muissa oppilaitoksissaan tai opetusryhmissään valitsemansa tahon kanssa (esimerkiksi opettaja, poliisi tai lakimies) opetuksenaan tietoa oppilailleen uudesta seksuaalirikoslainsäädännöstä.

Opetuksen muoto on Lahden kaupungin valittavissa, mutta tiedon on saavutettava mahdollisimman moni oppilas.

Seuraava perusteluosa on vahvasti kytköksissä asiakirjaan "Hallituksen esitys HE 13/2022 vp

- Hallituksen esitys eduskunnalle seksuaalirikoksia koskevaksi lainsäädännöksi".

Lahdessa 2017–2021 ilmoitetut seksuaalirikokset ovat kasvaneet 75 kappaleesta 106 kappaleeseen ja samalla aikavälillä raiskaukset ovat kasvaneet 23 kappaleesta 46 kappaleeseen eli määrä on kaksinkertaistunut.

Ess:n tietojen mukaan viime vuonna ryhmälle, joka tutkii väkivalta- ja seksuaalirikoksia Päijät- Hämeessä tuli tutkittavaksi 191 tapausta ja loppuvuodesta 2022 rikosepäilyjä oli tullut tutkintaan jo 233. Kasvua oli jo tuolloin yli 40 tapausta.

Uuden seksuaalilainsäädännön suurimmat muutokset

Keskeinen muutos raiskausrikosta koskevan säännöksen muuttamisessa on sen muuttuminen suostumusperusteiseksi. Raiskauksen keskeinen tunnusmerkki on nyt se, että rangaistavaa on sukupuoliyhteydessä oleminen sellaisen henkilön kanssa, joka ei osallistu siihen vapaaehtoisesti. Tämä toistuu vastaavalla tavalla muissakin seksuaalirikoksissa.

Uutta lainsäädännössä on myös se, että seksuaalisen kuvan luvaton levittäminen on säädetty seksuaalirikoksena rangaistavaksi.

Uusi rikosnimike, seksuaalinen kajoaminen, koskee lievimmillään seksuaalista itsemääräämisoikeutta olennaisesti loukkaavia seksuaalisia tekoja. Seksuaalisesta kajoamisesta säädettiin myös törkeä tekomuoto.

Lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten osalta kontrollijärjestelmä on tehostunut. Esimerkiksi poliisin tietoon tulleiden lapsiin kohdistuvien

hyväksikäyttörikosten määrä on noin kuusinkertaistunut vuosina 1980—2019.

Tietoisuus lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten luonteesta (rikosten vahingolliset vaikutukset sekä piiloon jäämisen ja myöhäisen ilmitulon riski) on lisääntynyt. Tämä on johtanut ilmoittamisalttiuden lisääntymiseen (myös viranomaisille asetettu ilmoitusvelvollisuus) ja rikosten selvittämistapojen tehostumiseen.”

Vastaus valtuustoaloitteeseen

Lahden perusopetuksen toimintaa kouluissa ohjaa perusopetuksen opetussuunnitelma (2016), perusopetuslaki (29§ ja 35§ ja 36 c §), oppilas- ja opiskeluhuoltolaki 13§ sekä väkivaltatilanteiden osalta myös rikoslaki. Perusopetuksessa säädetylle turvalliselle opiskeluympäristölle perustan luo YK:n Lapsen oikeuksien sopimus. Koulussa fyysisen turvallisuuden lisäksi on pidettävä huoli myös psyykkisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta. Oppilaita on suojattava väkivallalta, vahingoittamiselta, pahoinpitelyltä, laiminlyönniltä tai huonolta kohtelulta ja hyväksikäytöltä. Tätä varten peruskouluissa on useampikin opiskeluympäristön turvallisuuteen liittyvä suunnitelma; lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma, suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä, suunnitelma kurinpitokeinojen ja kasvatustilanteiden käyttämisestä sekä niihin liittyvistä menettelytavoista ja järjestyssäännöt.

Koululle asetettujen opillisten tavoitteiden lisäksi koulun toimintakulttuurin toteuttaminen on tietoista ja suunnitelmallista kehittämistyötä.

Hyvinvoinnin ja turvallisen koulupäivän näkökulma ulottuu kaikkeen koulun toimintaan ja ohjaa jokaisen työskentelyä. Koulun toimintakulttuurissa keskeistä on oppilaiden osallisuus, kunnioittavan vuorovaikutuksen sekä

yhteisön vuorovaikutussuhteiden ja luottamuksen ilmapiirin vahvistaminen. Laillisuuskasvatus kuuluu osana laajaan tunne- ja turvataitojen oppimiseen.

Jokaisessa lahtelaisessa koulussa toimii yhteisöllinen opiskeluhoitoryhmä, jonka tehtävänä on laajasti vahvistaa, seurata ja kehittää koulujen hyvinvointia. Toimintaa ohjaa kolmen vuoden välein päivitettävä yhteisöllisen opiskeluhoollon asiakirja. Lahden perusopetuksen opiskeluhoitosuunnitelmassa (liite 1) sivuilla 28- 32 on kuvattu kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan ehkäisy ja siihen puuttuminen Lahden perusopetuksen kouluissa. Tämän toimintamallin mukaisesti oppilaita rohkaistaan ilmoittamaan aikuiselle havaitsemastaan tai kohtaamastaan kiusaamisesta tai häirinnästä. Ilmiön yhteinen käsitteleminen jokaisella vuosiluokalla oppilaan ikätason mukaisesti auttaa oppilaita tiedostamaan omat koskemattomuutensa rajat ja tunnistamaan häirinnän erilaiset muodot. Samalla opiskelija oppii, mitä tarkoittaa kunnioittava käyttäytyminen, miten ja miksi koulussa puututaan epäasialliseen toimintaan, mutta myös keinoja siihen, miten toimia ahdistavissa tilanteissa. Näitä taitoja harjoitellaan osana koulupäivää ja -viikkoa.

Tunne- ja vuorovaikutus- sekä turvataidot muodostavat kokonaisuuden opetussuunnitelmassa. Näiden taitojen opettelu ja tilanteiden ratkomista tapahtuu luokkayhteisöissä lähes päivittäin, kun lapset harjoittelevat yhdessä toimimisen taitoja. Opetussuunnitelmaan tunne- ja turvataitojen sisältöjä on kirjattu siten, että teemoja käsitellään tavoitteellisesti 1–2-luokilla ympäristöopissa ja uskonossa, vuosiluokilla 3–6 ympäristöopissa ja yhteiskuntaopissa sekä yläkoulussa vuosiluokilla 7–9 ainakin terveystiedon ja yhteiskuntaopin oppisisällöissä. Terveystiedon osalta opetussuunnitelmaan sisältyy 8. luokalla seksuaalikasvatus ja siihen liittyvän lainsäädännön käsittely. Tämän lisäksi näitä sisältöjä on kirjattu

yläkoulun luokkatuntien teemoiksi, joita lukuvuodesta 2022–2023 alkaen on ohjeistettu toteutettavaksi vähintään kerran kuukaudessa.

Opetussuunnitelman mukaisissa eri oppiaineiden oppisisällöissä sekä yläkoulun luokkatuntien teemojen käsittelyssä huomioidaan lainsäädännön muutokset.

Kiusaamisen, häirinnän ja väkivallan vastainen työ

Erilaiset oppilaille tehdyt kyselyt kuten myös kouluarjen havainnot kertovat siitä, että kouluikäisten sosiaalisessa mediassa tapahtuva kiusaaminen ja häirintä ovat merkittävästi lisääntyneet, samoin kuin grooming eli alaikäisten houkuttelu kyseenalaisten asioiden tekemiseen.

TUTKA on Päijät-Hämeen turvataitokasvatusmalli. Malli suunniteltiin vuosina 2019–2021 oppilashuollon seudullisena hankkeena. Hankkeen tavoitteena oli koota ja kehittää materiaalia turvataitokasvatukseen sekä laatia Päijät-Hämeen alueen kuntiin turvallisuusohjeistus seksuaalisen häirinnän ehkäisemiseksi sekä siihen puuttumiseksi kouluissa ja oppilaitoksissa. Lahtelaiset rehtorit ja oppilashuoltohenkilöstö perehdytettiin turvataitokasvatusmalliin tammikuussa 2021. Hankkeessa luodut materiaalit ovat koulujen käytettävissä.

Päijät-Hämeen turvataitokasvatusmalli TUTKA:n kehittäminen pohjasi viime vuosina tunnistettujen tarpeiden ja ilmiöiden tunnistamiseen. Kehitetyt toimintatavat sisältyvät koulujen toimintasuunnitelmiin ja ohjaavat lukuvuosittaista toimintaa.

Skidialogit kuulluksi tulemisen ja yhteisen ymmärryksen väylänä

Skidialogi on lahtelainen perusopetuksessa kehitelty innovaatio, joka pohjautuu Erätaukomenetelmän dialogisiin periaatteisiin. Skidialogin teemat valitaan lasten ja nuorten elämään vaikuttavista aiheista.

Koska nuorten sosiaalisessa mediassa tapahtuva häirintä on lisääntynyt, järjestettiin hyvinvointialueilla (itä, etelä, pohjoinen) tammikuussa 2023 aiheesta dialogit. Halusimme selvittää, millaisia kokemuksia lahtelaisilla yhdeksäsluokkalaisilla on turvataidoista ja miten niitä on koulussa käsitelty, millaisesta tiedosta ja osaamisesta olisi ollut/olisi hyötyä, ja mitkä nuoret näkisivät hyvinä tapoina turvataitoihin liittyvien teemojen käsittelyyn.

Dialogien yhteenvetona voidaan todeta, että nuoret toivoivat, että turvataitoihin liittyvistä asioista puhuttaisiin aikaisemmin (päiväkoti, alakoulu) enemmän ja avoimemmin, sillä taitoja tarvitaan arkisissa tilanteissa. Nuoret esittivät, että aiheen käsittelyä ja keskustelua voitaisiin jatkaa esimerkiksi luokanvalvojan tunnilla. Lisäksi pohdittiin, että aiheen voisi linkittää esimerkiksi arjen taidot -valinnaisaineeseen, mutta olisi kuitenkin tärkeää, että kaikki saisivat tietää näistä asioista.

Ehkäisevää työtä pidettiin tärkeänä. Keskustelussa tuotiin esiin, että on parempi opettaa seksuaalisesta häirinnästä jo varhain kuin että lapsi/nuori joutuu sen kohteeksi tietämättään. Nuoret kaipasivat itselleen selkeitä toimintaohjeita mahdollisten eteen tulevien tilanteiden varalle. Tiedon lisääminen sekä nuorten että aikuisten kohdalla nähtiin tärkeänä.

Osallistujien mielestä lapset tarvitsevat tukea kohdatessaan väkivaltaa sekä konkreettisia ohjeita, miten toimia vaikeissa tilanteissa.

Oppilaiden välisestä vertaissovittelusta (Verso) oli hyviä kokemuksia. Joissain tilanteissa asioita on helpompi selvittää oman ikäisten kanssa. Nuorten mielestä alakoulussa kannattaisi opettaa enemmän asioita ja

madaltaa ennakkoluuloja, siellä ollaan vielä avoimempia ja vastaanottavaisempia. Myös vanhempien ja kodin osuutta korostettiin. Ehdotuksena tuli, että voisiko olla vanhemmille suunnattuja skidialogin kaltaisia keskustelutilaisuuksia, joissa he saisivat turvataidoista lisätietoa. Avoimen keskustelun lisääminen häirinnän teemasta nuorten ja aikuisten välillä koettiin tärkeänä. Nuoret toivat esiin, että sosiaalisessa mediassa tapahtuvasta häirinnästä keskustellaan kavereiden kesken, mutta tapahtumia ei useimmiten saateta aikuisten tietoisuuteen. Nuoret pohtivat, ettei aikuisilla välttämättä ole käsitystä tämän hetken sosiaalisen median maailmasta. Nuoret kokevat häirinnän varsinkin sosiaalisessa mediassa muodostuneen heille valitettavan arkiseksi ja normaaliksi ilmiöksi.

Skidialogeissa käydyt keskustelut ovat kirkastaneet entisestään aikuisten sekä lasten ja nuorten päivittäisen kohtaamisen merkitystä kaikessa koulun toiminnassa. Yhteiskeskustelujen avulla luomme uutta ymmärrystä lisäävää vaikuttamisen kulttuuria. Meidän tulee vahvistaa entisestään opetushenkilöstön osaamista tunne- ja turvataitojen opettamiseen. Yhteisöllisen opiskeluhuollon hankkeessa on mahdollista toteuttaa videomateriaalia, jota voidaan hyödyntää oppitunteihin virittävinä johdantoina. Tämä videomateriaali kohdennettaisiin erityisesti 7–9-luokkalaisten oppitunneille, mutta mahdollisuuksien mukaan myös 5-luokkalaisten oppitunneille.

Monessa koulussa, erityisesti itäisellä alueella, sovelletaan restoratiivisen sovittelun mallia (Resto). Yläkouluissa käytetään Friends-ohjelmaa, vertaissovittelua ja Hyvää mieltä yhdessä -ohjelmaa sekä Hyvän mielen koulu -ohjelmaa. Lahdessa on linjattu, että kaikissa kouluissa käytetään tunnetaitojen edistämiseksi ja kiusaamisen ehkäisemiseksi KiVa Koulu -toimenpideohjelmaa ja sen lisäksi koulun valitsemia muita ohjelmia.

Lahden lasten ja nuorten lainvastaisiin tekoihin puuttumisen malli

Lahdessa lasten ja nuorten lainvastaisiin tekoihin puuttumisen mallia on aloitettu työstää keväällä 2023. Suunnitelmaa ja puuttumisen mallia on luotu yhteistyössä Lahden Ankkurin, poliisin, lastensuojelun, koulun ammattilaisten ja kouluun palkattujen koulusovittelijoiden kanssa. Tämän mallin tarkoituksena on selkeyttää ja yhtenäistää toimintatapoja koulussa oppilaiden lainvastaisiin tekoihin puuttumiseksi, mutta myös varmistaa, että kouluilla on tehty sovitut toimenpiteet systemaattisen puuttumisen mallin mukaisesti, jo ennen viranomaisten mukaantuloa.

Mitä kuuluu -kysely

Mitä kuuluu -kysely on toinen lahtelainen innovaatio yhteisölliseen opiskeluhooltoon. Kyselyn tavoitteena on kuulla jokaisen oppilaan ajatuksia erityisesti oman luokkayhteisön tilanteesta, kerätä hyvinvointitietoa ja suunnitella tarvittavia tukitoimia kerätyn tiedon pohjalta. Sähköinen kysely toteutetaan jokaisessa koulussa 1–2 kertaa lukuvuoden aikana. Kyselyn avulla kartoitetaan luokkien tilanne ja puututaan tarvittaessa esimerkiksi kiusaamiseen, häirintään tai työrauha- ja kaveriongelmiin. Mitä kuuluu -kyselyä kehitetään parhaillaan. Tavoitteena on lisätä kyselystä saatavan tiedon hyödyntämistä ja siten vaikuttavuutta muun muassa luokissa käytävien jatkokeskustelujen ja oppilaita osallistavien menetelmien avulla.

Opiskeluhooltamo-toiminta

Opiskeluhooltamo on matalan kynnyksen kohtaamispaikka oppilaille, vuoden 2018 kunnallinen lastensuojeluteko, joka on levinnyt lukiokoulutuksesta myös perusopetuksen kouluihin. Hooltamoissa on

erilaisia teemoja liittyen ystäväyteen, kaveritaitoihin ja muuhun hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen. Huoltamo-toimintaa järjestävät opiskeluhuoltohenkilöstön lisäksi koulunuorisotyöntekijät, opinto-ohjaajat ja opettajat.

Chat-palvelu

Onks tää normaalia? -chat on vuonna 2018 Päijät-Hämeessä käyttöön otettu palvelu lapsille ja nuorille. Chatiin voi hakeutua nimettömänä keskustelemaan huolistaan, esimerkiksi kiusaamisesta tai häirinnästä. Tavoitteena on mahdollistaa jokaiselle nuorelle huolen puheeksi ottamisen kanava, myös silloin, jos kynnys oman koulun aikuisen kanssa puhumiseen on jostakin syystä liian korkea.

Koulunuorisotyö

Lahden kaupungin jokaisella yläkoululla on koulunuorisotyöntekijä. Koulunuorisotyön tavoitteena on turvallinen kouluyhteisö, jossa nuoret viihtyvät, oppivat ja tulevat toimeen keskenään. Nuorisotyö koulussa on ennaltaehkäisevää, opetusryhmien kanssa tehtävää työtä. Keskiössä on yhteisöllisyyden edistäminen koulussa. Nuorisotyön menetelmien avulla edistetään ryhmässä toimimisen valmiuksia ja lisätään vastuullista vuorovaikutusta nuorten välillä. Tavoitteena on turvallinen kouluyhteisö, jossa nuoret viihtyvät, oppivat ja tulevat toimeen keskenään. Koulunuorisotyöntekijä innostaa nuoria järjestämään osallistavaa toimintaa. Toiminnalla lisätään aktiivisuutta sekä nuorten keskinäistä kanssakäymistä ja yhteistä tekemistä tavoitteena koulun me-hengen vahvistuminen.

Perusopetuksen jengiytymisen ja syrjäytymisen ehkäisemisen hanke

Hankkeelle palkatut koulusovittelijat tekevät Lahdessa täysin uudenlaista työtä oppilaiden, koulun henkilöstön ja oppilaiden huoltajien kanssa. Kohtaamisen ja vuorovaikutuksen ammattilaisina heidän tehtävänä on myös yhdessä muiden koulussa toimivien aikuisten kanssa tukea oppilaiden hyvinvoinnin edistämistä, raamittaa, tukea ja seurata nuorten asiallista, toisia kunnioittavaa ja lainmukaista toimintaa. Kouluissa tapahtuva sovittelutyö on osa monialaista lasten ja nuorten hyvinvointityötä. Lahden lasten ja nuorten lainvastaisiin tekoihin puuttumisen malli jalkautetaan osana jengiytymisen ja syrjäytymisen ehkäisemisen hanketta 18.9.2023 - 31.12.2024 välisenä aikana.

Lukiokoulutus

Lukiokoulutuksen opetussuunnitelman pakollisessa opintojaksossa Terveystieto 1 käsitellään seksuaalilainsäädäntöä. Koska kyseessä on kaikille lukiolaisille pakollinen opintojakso, tieto lainsäädännön sisällöstä tavoittaa kaikki lukiolaiset.

Toimenpidesuunnitelma:

- Lahden perusopetuksessa jatketaan tunne- ja turvataitojen opetusta ikäkauteen sopivalla tavalla ensimmäisestä luokasta yhdeksänteen luokkaan jatkumona, koko peruskoulun kattaen.
- Lapsia ja nuoria ohjataan koulussa systemaattisesti turvalliseen ja lainmukaiseen toimintaan sekä livekohtaamisissa että sosiaalisessa mediassa.
- Kasvatus- ja opetushenkilöstön täydennyskoulutusta turva- ja

seksuaalilainsäädännön osaamisen varmistamiseksi jatketaan.

- Yhteisöllisen opiskeluhuollon hankkeessa toteutetaan tunne- ja turvataidoista videomateriaalia, jota hyödynnetään opetuksessa esim. oppitunteihin virittävinä johdantoina. Tämä videomateriaali kohdennetaan erityisesti 7–9-luokkalaisten oppitunneille, mutta mahdollisuuksien mukaan myös 5. luokkalaisten oppitunneille.
- Lahtelaisten koulujen oppilaiden kanssa käsitellään, mitä kiusaamiseen, (seksuaaliseen) häirintään ja lainvastaisiin tekoihin puuttumisen mallin mukainen toiminta tarkoittaa.
- Koulujen toimintakulttuurissa vahvistetaan tavoitteellisesti lasten ja nuorten osallisuutta mm. säännöllisesti toteutettavilla luokkatunneilla, koulujen oppilaskuntakokouksissa ja skidialogeja jatkamalla.
- Lisätään kyselyistä ym. tiedonkeruusta saatavan tiedon hyödyntämistä ja siten vaikuttavuutta hyvinvoinnin edistämiseksi ja epäkohtien korjaamiseksi.
- Vanhempien kanssa toteutettua yhteistyötä vanhemmuuden tukemiseen jatketaan. Tarjotaan huoltajille mahdollisuutta lisätä tietoisuuttaan turvataidoista ja siten osaltaan tukea lähiympäristönsä lasten ja nuorten turvataitoja.
- Lisätään dialogisuutta kodin ja koulun yhteistyössä huomioiden myös lapset ja nuoret.

Muutoksenhaku

Muutoksenhakukielto

Toimenpiteet

Lautakunta: kh

Kh: kv

Kv: -